

Hans van Pinxteren

De poort naar de hel

Hans van Pinxteren (1943) is dichter en vertaler. Hij vertaalde werk van onder anderen Rimbaud, Artaud, Stendhal, Flaubert, Montaigne, Voltaire en Lao Tse. In 1980 ontving hij de Martinus Nijhoffprijs (in het bijzonder voor Salammbô van Flaubert) en in 2001 de Dr Elly Jafféprijs (voor De essays van Montaigne). Naast zijn vertalingen schreef hij De hond van Rabelais, essays over het vertalen (2012), en tien bundels met gedichten en prozagedichten. In 2017 verscheen Vogels, vlinders & andere vliegers, een keuze uit zijn poëzie, bij Van Oorschot. Hij is verbonden aan de Vertalersvakschool en is redacteur van VertaalVerhaal. 'De poort naar de hel' verscheen eerder in Tirade, december 2019.

De poort naar de hel

Stilte
hoe diep
dringt
tot
in de
rotsen
geknister
van cicaden

(naar Basho)

In het hoge noorden van Honshu rijdt geen trein. Om mijn eindbestemming te bereiken neem ik vanuit Shimotaki de bus naar Osorezan, samen met zo'n tien Japanners die hetzelfde reisdoel hebben. Kreunend trekt de oude bus ons het gebergte in. Na de zoveelste bocht klinkt uit een bandrecorder een nasale stem, begeleid door belgerinkel en gongslagen. Een klagelijk, bezwerend lied, steeds in een andere toonaard.

Bij onze aankomst, midden op de dag, is het snikheet. Als ik uit de bus stap, slaat de zwavelstank me tegemoet. Voor mij ligt een kale vulkanische vlakte, omringd door hoge heuvels. Aan mijn linkerhand het kratermeer Usoriko, dat het blauw van de hemel weerspiegelt. Dit, zegt de reisgids, is een van de drie heiligste bergen in Japan: Osorezan, 'de berg van vrees', ook wel 'de poort naar de hel' genoemd. Een grijs, rotsig gebied met puin en brokken lavagesteente, als de rommelige restanten van een vulkaan in werking. Her en der tussen de rotsen borrelen hete zwavelpoelen die een zware walm verspreiden. Er valt een stilte op me die met het geknister van honderden cicaden tuit in mijn oren. Het tempelcomplex met de hoofdtempel Bodaiji ligt midden op de vlakte. De verlatenheid, de overweldigende stilte slaan naarbinnen.

Mijn eerste kwartier in Osorezan heb ik het er moeilijk mee: ik heb in het noorden vooral plaatsen bezocht die de haikudichter Basho in *Oku no Hosomichi (The Narrow Road to the Deep North)* beschrijft. Maar zó hoog in Honshu is hij nooit geweest. Waarom heb ik dan besloten hierheen te gaan, naar dit oord dat in zijn ongenaakbaar panorama de leegte weerspiegelt die de dood van een geliefde in ons achterlaat? Goed, men zegt dat de doden naar Osorezan komen om de andere wereld te bereiken en dat ze daarvoor de rivier moeten oversteken, de Sai no Kawara met zijn drooggevallen bedding. Uit heel het land komen de mensen hier om de dodenrituelen mee te vieren en contact te krijgen met hun overleden geliefden, kinderen of ouders. Maar kinderen heb ik nooit gehad, mijn vrouw vergezelt me al vijftig jaar op mijn levensreis, en mijn ouders zijn al zo lang dood dat het rouwproces achter me ligt.

Waarom dan heb ik de reis hierheen gemaakt? Was het niet omdat het landschap op de foto's me biologeerde? Omdat ik dit woeste, macabere gebied waar de Japanse Styx door stroomt met eigen ogen wilde aanschouwen? Nu ik hier rondloop, is het of ik kijk in een enorme spiegel, een spiegel die leeg blijft ondanks de tempelgebouwen en de ring van heuvels waardoor de vlakte wordt besloten. De heilige berg heeft alles weg van een gebied waar een overgang plaats kan vinden. De overgang van leven naar dood? Of omgekeerd, de overgang van dood naar leven? Ook al ben ik een eindweegs, ik voel me allesbehalve opgebrand. Waarom zou ik dan geen nieuwe stap in het ongekende wagen? Alleen, ik heb het gevoel dat ik word tegengehouden door onuitgesproken zaken in het verleden. Wat het precies is weet ik niet, maar juist in de leegte hier lijkt het me mogelijk dit in alle rust te ontdekken.

Terzijde van de toegangsweg naar de Bodaiji tempel staat een grote, uit lavastenen samengestelde schildpad, het symbool voor lang leven. In zijn bek liggen muntjes: wie hier offert, hoeft niet bang te zijn voor een ontijdige dood. Op een heuvel naast het tempelcomplex rijst een standbeeld van Jizo op. Jizo is de bodhisattva die de mensen troost in hun lijden en met hen mee de hel ingaat om ze te bevrijden van de illusie van leven en dood. Overdag staat hij daar bewegingloos als een herder met zijn staf, maar 's nachts gidst hij de dolende geesten over de Sai no Kawara, de 'Stroom der Zielen'.

Het gastenverblijf bestaat uit tweehonderd kamers. Tijdens de dodenfestivals is het hier tjokvol. Wie hier wil overnachten moet dit van tevoren bespreken, telefonisch. Dat bleek best lastig: geen van de monniken die de tempel runnen spreekt Engels. Uiteindelijk is het me via een Japanse kennis gelukt voor twee nachten te reserveren. Mijn kamer is allesbehalve een klein celletje: een ruim vertrek, geheel in Japanse stijl, met tatamimatten op de grond, een futonmatras en een lage tafel. Als ik de papieren schermen voor de ramen wegschuif, heb ik een geruststellend uitzicht op het grote standbeeld van Jizo, die troont over de leegte. Overal op de vlakte zijn trouwens beeltenissen van hem geplaatst. Als patroon van de vroeg gestorven kinderen waakt hij over de windmolentjes en ander speelgoed dat de treurende ouders voor hem hebben neergezet.

*Het rode
molentje
van een
dood kind
alleen
de wind
speelt
ermee*

Osorezan is net een maanlandschap: op de naakte, van de sulfer zwart uitgeslagen rotsen is elk plantaardig leven ondenkbaar. Het decor roept gedachten aan de dood of de hel op. Toch heeft tijdens mijn verblijf de atmosfeer niets deprimerends. Is dit omdat er geen begraafplaats is? De zielen van de doden komen hier dan wel om over te steken naar de andere wereld, maar niemand ligt hier begraven. Rondwalend door het barre landschap, over de met puin bezaaide paden langs de zwavelbronnen, over het vale zand langs het blauwgroene meer, zink ik naar diepere lagen in mijzelf.

Ik word door de abt van de monniken uitgenodigd om, samen met de vijf andere gasten die hier overnachten, een soort zielenmis bij te wonen die 's ochtends vroeg plaatsvindt in de Bodaiji tempel. Om half zes worden we gewekt door een stem die galmend uit een luidspreker opklinkt. Door een gang binnendoor gaan we naar de tempel. Het ceremonieel begint met het slaan op een klankschaal in de vorm van een hoog vat. Om de beurt krijgt iedereen uit ons groepje de klopper van de abt en produceert zijn eigen toon op het vat. Ik vermoed dat dit is om de geliefde doden op te roepen waarvoor de deelnemers hierheen zijn gereisd. Mijn slag op de schaal geeft een volle, donkere klank. Vervolgens beginnen de monniken gebeden te reciteren terwijl een van hen een bel aanslaat. Ze eindigen met een monotoon gezang, begeleid door belgerinkel en ritmisch tromgeroffel. Daarna vertrekken de monniken, op de abt na, die een korte preek houdt en ons vriendelijk toespreekt. Uit zijn handgebaren maak ik op dat hij de toehoorders troost met het geleden verlies, hen aanspoort om zacht en deemoedig met de doden te zijn en ze te blijven gedenken.

Na het ontbijt trek ik mij terug in mijn kamer en bezin mij op de figuur van Jizo. Wat een bijzonder idee dat hij met de mensen mee de hel ingaat om hen te verlossen uit hun lijden. Ik weet dat bij de boeddhisten de zielen niet zijn gedoemd voor altijd te branden in de hel. Na verloop van tijd verliest de illusie die hen hieraan bindt zijn kracht en is het vuur uitgewoed. Als de hel gereduceerd wordt tot een tijdelijk verschijnsel, betekent dit dan dat ik het branden meer moet plaatsen in dit leven zelf? De hel zou zo een onderdeel van mijn bestaan hier op aarde worden. Het zou dan wel eens de geestelijke pijn kunnen zijn die ik onbewust mezelf aandoe. Ik realiseer mij dat ik in dit leven trauma's en kwetsures heb opgelopen die blijven branden.

Is het doordat de naam 'Jizo' zo dicht bij die van de jezuïeten ligt, bij wie ik naar de middelbare school ging, dat een choquerende ervaring uit die tijd bij me bovenkomt? Voor de zoveelste keer beleef ik de eerste les in prosodie die pater Huf gaf in de eerste klas. Hij nam daarvoor de intro in de *Mei* van Gorter en legde ons uit dat die is opgebouwd uit vijfvoetige jamben. Oók regel vijftien, 'Als 'n jonge vogel fluitend, onbewust', moesten wij lezen als zo'n vijfvoeter: door de 'n' niet apart uit te spreken, maar samen te trekken met de 'j' van 'jonge vogel'. Hij declameerde deze versregel om ons te laten horen hoe dat klonk. Daarna moest iedereen uit de klas, in de volgorde zoals we zaten, één van de vijfvoetige jamben hardop lezen. Toevallig kreeg ik juist regel vijftien, en nerveus en timide – het was de eerste keer dat ik in de klas hardop moest

voorlezen – worstelde ik met Gorters zin. Ik herinner me nog hoe, na mijn ‘onbewust’, de pater in het pad tussen de banken naar voren kwam en twee meter vóór me bleef staan. ‘Ik wil jou na de les even spreken,’ zei hij zonder stemverheffing, maar elk woord beklemtonend.

Toen de les was afgelopen gaf hij mij een teken dat ik hem moest volgen, de klas uit. Hij liep een lokaal in dat leeg was. ‘Zo, kom hier maar staan’, zei hij met vriendelijke stem, en in de ruimte vóór de schoolbanken draaide hij me met zachte drang met mijn gezicht naar het raam, niet ver van de lessenaar. ‘Kijk maar naarbuiten,’ hoorde ik weer diezelfde bijna tedere stem, vlak achter me. Toen ineens, die klinkende slag, voluit op mijn rechterwang, zo hard dat ik mijn evenwicht verloor en tegen de grond sloeg. Zodra ik was opgekrabbeld, besepte ik dat ‘Als ‘n jonge vogel fluitend, onbewust’ bij mij ‘un jonge vogel’ was geworden. Dat ik Gorters vijfvoetige jambe had verprutst. Toen ik even later met een tuitend oor, de rode striemen nog op mijn gezicht, in de kamer van de prefect stond en vertelde wat er was gebeurd, zei deze pater die was aangesteld om de orde op school te handhaven, dat hij niets voor mij kon doen. Pater Huf was een uitstekende leraar Nederlands, en die wilden ze niet kwijt. Het was natuurlijk niet goed dat hij me zo geslagen had. Maar ik moest maar bedenken dat hij een paar jaar geleden, na een ernstige ziekte, een hersentrepanatie had moeten ondergaan. Zijn schedel was gelicht en sindsdien had hij soms momenten dat hij niet helemaal zichzelf meer was.

Dit is een van de voorvallen die bij mij terugkomen als ik in Osorezan mediteer over de hel en wat het betekent dat Jizo met de mensen de hel ingaat om ze te bevrijden van de pijnen die ze lijden. De klap in mijn gezicht dateert van lang geleden, maar telkens als ik denk aan dat moment laait de woede in mij op. Hier, onder het wakend oog van Jizo besef ik dat ik, zolang ik geen mededogen kan opbrengen voor de zieke man die mij zo ongenadig sloeg, juist door mijn woede mét hem brandt in de hel. Om aan dit branden te ontkomen besluit ik hem te vergeven.

Kan vergeving, gebaseerd op een zo weloverwogen redenering wel echt zijn? Ik denk van wel. Neem nu deze reactie op een veel gruwelijker vorm van wreedheid: Eva Kor, die op haar tiende in Auschwitz door Josef Mengele beestachtig werd behandeld, kwam in 2015 naar het proces tegen Oskar Gröning, ‘de boekhouder van Auschwitz’. In de rechtszaal liep ze toe op deze man, die berouw had getoond voor zijn misdaden, en gaf hem een hand ter vergeving. ‘Vergeving,’ zei ze ‘is geen vrijspraak.’ Maar zij maakte dit gebaar in de overtuiging dat ze alleen zo haar pijn kon verminderen.

Jammer genoeg spreekt geen van de vijf monniken in Osorezan iets anders dan Japans, maar de vrolijkste van hen heeft google translate op zijn smartphone. Nu kun je als vertaler van alles aan te merken hebben op dit vertaalprogramma. Zo stuit je als je op zoek bent naar een hot spring, bij deze app op een hete lente. En niet zelden zul je, nadat je een heel eenvoudige mededeling in het apparaat hebt ingesproken, de ander verbaasd

zien kijken. Maar er ontstaat toch een soort gesprek. De vriendelijke monnik deelt me via zijn smartphone mee dat de tweede avond aan de maaltijd twee mensen zullen aanzitten die Engels spreken. ‘Mijn Japanse vrouw spreekt ook Engels,’ lees ik op het display. ‘Your wife?’ reageer ik verwonderd. Waarna hij onthutst iets in het apparaat zegt dat - dit keer wél juist - vertaald wordt met ‘No, his wife’. We grijnzen alletwee.

Na de maaltijd gidst hij me lachend naar een van de zwavelbaden die de tempel rijk is. ‘It is very hot’, lees ik op zijn schermpje. Oei! dat klopt, voel ik als ik mij het water in laat glijden: het bad is meer dan veertig graden! Branden moet je altijd wel ergens voor.